

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۲۹

(صص ۹۷-۹۹)

وجه اشتقاق نام نخستین پادشاه ارمنی: پارویر اسکایوردی

مارتین شوارتز*

چکیده

منشأ نام نخستین پادشاه ارمنی، پارویر اسکایوردی یعنی «پارویر فرزند اسکای» سال‌هاست که در مطالعات ارمنی با قوم سکا پیونده خورده و به‌عنوان یک حقیقت انکارناپذیر تلقی شده‌است. نگارنده در مقاله حاضر به‌دنبال ردّ این فرضیه است و نشان خواهد داد که این نام هیچ ارتباطی با سکاها ندارد و ریشه آن را باید در زبان پارقی سراغ کرد.

واژه‌های کلیدی: پارویر اسکایوردی، ریشه‌شناسی ارمنی، زبان پارقی

درآمد

پارویر اسکایوردی (د. حدود ۶۳۰ ق. م.) بنیان‌گذار سلسله آسکاناز و فرزند شاهزاده اسکایورد بود. نویسندگان کهن ارمنی اسکایورد (اسپاکا) را معاصر پادشاه سناخریب (۷۰۵-۶۸۱ ق. م.) می‌دانند که به ارمنستان پناهنده شد. مورخان بر این باورند که اسکایورد با روسای دوم، پادشاه اورارتو علیه آشور متحد شد. بر اساس کتیبه آسارخادون، سپاه آسکاناز به رهبری اسپاکای (اسکایورد) در سال ۶۷۳ ق. م. به همراه پادشاهی ماننا و اورارتو با آشور جنگید، اما در همان سال پسرش پارویر با پادشاه آشور متحد شد و با دختر آسارخادون ازدواج کرد. بعدها پادشاهی اورارتو و ماننا نیز با آشور - احتمالاً توسط پارویر یا با میانجی‌گری او - رابطه برقرار کردند. پس از مرگ پارویر، پسرش که در منابع ارمنی از او با نام **هرچه** یا **هرچیا** یاد می‌شود، وارث تاج و تخت شد.

نام **پارویر** که به **پارویر اسکایوردی**^۱ یعنی «پارویر فرزند اسکای» معروف است سال‌هاست که در مطالعات ارمنی با قوم سکا پیونده خورده‌است (برای نمونه، نک. Russell 1987: 30). ولی این نام هیچ ارتباطی با سکاها ندارد و ریشه آن را باید در زبان پارسی سراغ کرد.

اسکایوردی واژه‌ای مرکب است که از دو جزء **اسکای** + **وردی** تشکیل شده‌است. جزء دوم این واژه کاملاً شفاف و به معنی «فرزند» است. جزء نخست نیز در زبان ارمنی، چه در دوران کلاسیک و چه در ارمنی معاصر، به معنی «بزرگ، غول‌پیکر و عظیم‌الجثه» است. چنان‌که گفتم در ارمنی‌شناسی این کلمه را که به صورت‌های *hskay*, *skay*, *ska* به کار می‌رود، به طور مستقیم از *Saka* مشتق می‌دانند و بر این باورند که به سبب قامت بلند و جثه عظیم سکاها این واژه در زبان ارمنی به معنای «غول‌پیکر» به کار رفته‌است.

دانشمندان نام **پارویر** را نیز عموماً با نام سرکرده سکاها *Partatua* (یونانی: Πρωτοθύης) که در سنگ‌نوشته‌های آشوری آمده و هرودوت نیز آن را به شکل *Protothyas* ضبط کرده‌است، برابر می‌دانند، ولی هیچ‌یک از این فرضیه‌ها قابل اثبات نیست.

¹ Paroyr Skayordi

برای واژه پارویر می‌توان چنین وجه‌اشتقاقی پیشنهاد کرد: اگر به صفت عالی *uparaodištō* در بند ۱۲۶ مهریشت (ایرانی باستان-**uparaudišta* «رشد یافته») توجه کنیم (برای تفصیل در این باره، نک. Gershevitch 1967: 276)، می‌توان صفت تفضیلی آن را به صورت **uparauda* بازسازی کرد، آنگاه می‌توان دریافت که این واژه از طریق پارقی میانه **uparōd* «برزو، بلندبالا» به واژه ارمنی *Paroyr* تحوّل یافته‌است (قس. فارسی باستان-*xauda*؛ اوستایی-*xaoda* «کلاه‌خود» < ارمنی *xoyr*). در واقع نام پارویر در ارمنی به معنی «بلندقد» است.

اکنون پردازیم به واژه *skay* در اسکایوردی؛ ما می‌توانیم این کلمه را هم از بازتاب شکل پارقی واژه ایرانی باستان **uskai* در حالت مکانی (حالت ازی: **uskāt*) مشتق بدانیم که در پارقی مانوی به شکل *sky/askē* دیده می‌شود (قس. سغدی */skā/* «بلند»؛ پشتو *(h)ask* «بلند، مرتفع، بالا». بدین ترتیب واژه **uskai* در ارمنی، ابتدا به **skē kay* («گی») یا **skā kay* تحوّل یافته و سپس بر اثر هاپلولوژی به *skay* یعنی «قهرمان تنومند، غول‌بیکر» بدل شده‌است.

کتابنامه

Gershevitch, I. (1967), *The Avestan Hymn to Mithra*, Cambridge.

Russell, J. R. (1987), *Zoroastrianism in Armenia*, Harvard Oriental Series, 5. Cambridge, Mass.

On the Name of the First Armenian King: *Paroyr Skayordi*

Martin Schwartz

University of California, Berkeley

Abstract

This article refutes the pervasive hypothesis that the collocation *Paroyr Skayordi* represents the name of a Scyth (Assyrian *Partatua*, Greek Προτοθύης) who is supposedly 'son (*ordi*) of a Saka (*skay*)', whereby *skay* 'giant' is taken from *Saka*- 'Scyth'.

Keywords: *Paroyr Skayordi*, Armenian Etymology, Parthian language